

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М.М. Искусство слова и народная смеховая культура / М.М. Бахтин // Рабле и Гоголь // Контекст – 1972. – Литературно-теоретические исследования. – М.: Наука, 1973. – С. 248 – 259.
2. Бергсон А. Смех / А. Бергсон // Французская философия и эстетика XX века. – М.: Искусство, 1995. – 270 с.
3. Гоголь Н.В. Театральный разъезд / Н.В. Гоголь // Гоголь Н.В. Избранные произведения. – М.: ОГИЗ, 1948. – С. 299 – 312.
4. Звиняцковский В. Побеждающий страх смехом: опыт реставрации собственного мифа Николая Гоголя / В. Звиняцковский. – К.: Либидь, 2010. – 240 с.
5. Карасев Л.В. Философия смеха [Электронный ресурс] / Л.В. Карасев. – Режим доступа: <http://teologia.ru/www/estetika/karasev.htm>
6. Козинцева Т. Сміх як засіб відтворення цілісності (на прикладі творчості М.Гоголя) [Електронний ресурс] / Козинцева Т. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/.../1/kozintseva.pdf>
7. Манн Ю. Поэтика Гоголя / Ю. Манн. – М.: Художественная литература, 1978. – 395 с.
8. Райдерман И. Смех как утверждение бытия // Доґа / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип. 9. Семантичні й герменевтичні виміри сміху. – Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2006. – С. 28 – 36.

Титаренко О.Ю.

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Стаття присвячена дослідженню лексичних та граматичних трансформацій при перекладі, вивченню основних підходів до визначення поняття еквівалентності.

Переклад – це відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми. Ця єдність досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Шлях до досягнення такої єдності не лежить через встановлення формальних відповідників. Співставлення засобів різних мов, навіть найбільш віддалених, можливе лише шляхом співставлення функцій, які виконують різні мовні засоби. Звідси точність перекладу полягає у функціональній, а не формальній відповідності оригіналу.

У кожній мові існують свої граматичні, лексичні та стилістичні норми, дійсні тільки для даної мови. При переході до вираження думки на іншій мові необхідно знайти такі засоби і, в першу чергу, такі граматичні форми, які б так само відповідали змісту, так само зливалися б з ним, як зливається із своїм змістом форма оригіналу.

Процес перекладу завжди зв'язаний з двома конкретними мовами. Переклад, конкретизований двома мовами, описується уже не загальною, а частковою теорією перекладу, в рамках якої особливо багато доводиться займатися співставленням двох мов.

Співставлення двох мов, з одного боку, означає повернення в лінгвістику, а з іншого боку, воно надає матеріал для загальної теорії перекладу. За своєю суттю порівняльне вивчення двох мов не є ще теорією перекладу, і воно зводиться до порівняльної граматики, лексикології, стилістики. Порівняльне вивчення двох мов отримує перекладацьку специфіку, якщо воно відбувається в процесі перекладу і якщо порівняння текстів у перекладі стає не самоціллю, а засобом пізнання процесу перекладу. Висновки, отримані в результаті співставлення двох мов з позиції завдань і цілей науки про переклад, мають значення головним чином для часткової теорії перекладу. Співставлення двох мов у перекладі не взагалі, а в конкретному виді перекладу, тобто в машинному, усному, письмовому, художньому чи спеціальному, і є основою часткової теорії машинного перекладу, часткової теорії письмового перекладу, часткової теорії художнього перекладу і т. ін.

Актуальність нашого дослідження зумовлюється спрямованістю сучасних перекладознавчих досліджень на вивчення проблем перекладу в лінгвокогнітивному та комунікативно-прагматичному аспектах, мови як основного засобу формування думки. Створення інтегративної моделі перекладу, яка враховує лінгвокогнітивні характеристики тексту, та визначення базових концептів ТМУ й шляхів їхньої реалізації в тексті оригіналу та тексті перекладу є важливими чинниками створення адекватного перекладу.

Мета дослідження полягає у визначенні методів встановлення еквівалентності та адекватності перекладу, дослідженні основних лексичних та граматичних трансформацій при перекладі.

Переклад є однією з найважливіших форм міжкультурних взаємин та видів мовної діяльності і необхідним атрибутом для повноцінної роботи різних галузей. Перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються практично в усіх сферах людської діяльності. Протягом останніх століть відбуваються глобальні зміни в житті людства, які мають за мету регулювати ділові стосунки в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, у сфері управління адміністративно-господарською діяльністю.

Згідно з твердженням В.С. Виноградова переклад – це особливий, своєрідний, самостійний вид словесного мистецтва [2].

Відомий перекладознавець А.Д. Швейцер визначає переклад, як “Однонаправлений і двофазний процес міжмовної й міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному й культурному середовищі; процес, який характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікований розходженнями між двома мовами, між двома культурами й двома комунікативними ситуаціями” [13: 75]. У цьому визначенні науковець із перекладом пов'язує такі поняття, як “мова й соціальна структура” та “мова й культура”.

Всі науковці в своєму тлумаченні зазначили, що переклад – це точна передача інформації з однієї мови на іншу. Вони визначили процес перекладу, як процес міжмовної комунікації. Різниця ж полягає в тому, що частина розглядає «переклад» як продукт діяльності перекладача(результат), а інші, як процес створення цього продукту (процес). Переклад як термін має полісемантичну природу, його найбільш розповсюджене і здебільшого узагальнююче значення пов'язують з процесом передачі

змісту інформації з мови оригіналу на мову перекладу. Особливість перекладу в ряді інших видів мовного посередництва полягає в тому, що він змушений змінювати оригінал або репрезентувати його. Проте, цілком зрозуміло, що повної відповідності між перекладом і оригіналом досягнути практично неможливо. Майже завжди, спроби зберегти в перекладі максимум інформації поданої в оригіналі приводить до того, що переклад стає громіздким і незрозумілим. Отже, якщо абсолютної тотожності між оригіналом та перекладом не існує, постало питання про інший спосіб визначення їх співвідношення. Звідси й терміни «адекватності» та «еквівалентності». Інколи замість вище зазначених слів використовується термін «інваріант».

Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому. Поняття адекватності прийшло в теорію перекладу з теорії пізнання, де терміном «адекватне» позначається правильне відтворення в уявленнях, поняттях і судженнях об'єктивних зв'язків і відношень дійсності. Мета адекватного перекладу – правильне відтворення системи зв'язків, іншими словами – тексту, засобами іншої мови. В. Комісаров пропонує три підходи до визначення поняття еквівалентності. Згідно до першого підходу, еквівалентність розцінюється як тотожність, збереження незмінного плану змісту, проте не дуже конкретне, оскільки в процесі перекладу завжди вимагається певне перетворення оригіналу [4].

Другий підхід полягає в тому, що в змісті оригіналу виокремлюється деяка інваріантна частина. В більшості випадків поняття «інваріантна частина оригіналу» розуміють як функцію тексту оригіналу, або як описану в ньому ситуацію.

Третій підхід – емпіричний. Згідно до нього дослідник зіставляє чималу кількість перекладів з їх оригіналами і визначає, який вид еквівалентності реалізується в тому чи іншому випадку.

Еквівалентність виступає в якості основи комунікативної рівноцінності, наявності якої і робить текст перекладом.

Під поняттям еквівалентності перекладу розуміють передачу в перекладі змісту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, що вона міститься в тексті, включаючи емотивні, стилістичні, образні, естетичні функції мовних одиниць. Таким чином, еквівалентність – поняття ширше, ніж “точність перекладу”, під яким зазвичай розуміють лише збереження “предметно – логічного змісту” оригіналу. Іншими словами, норма еквівалентності означає вимогу максимальної орієнтованості на оригінал.

Адекватний переклад є за визначенням еквівалентним, хоча ступінь смислової спільності між оригіналом та перекладом може бути різною. Найбільш повна еквівалентність (на рівні мовних знаків) означає максимально можливу наближеність змісту різномовних текстів. Еквівалентний переклад не завжди буде вважатись адекватним, через те що він буде лише задовольняти вимогу смислової наближеності до оригіналу.

Адекватність і точність перекладу – це не одне і те ж. Адекватність – це більш широке поняття. В поняття адекватність входить передача стилістичних і експресивних відтінків оригіналу.

Саме для того щоб уникнути неадекватного буквального перекладу («граматичного буквализму»), і потрібно застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальный переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним.

Отже, категорії еквівалентності та адекватності – основні категорії теорії перекладу, і кожен перекладач створює власну концепцію еквівалентності, якою керується в подальшій діяльності. Перекладацькі трансформації становлять значну частину перетворень тексту оригіналу під час перекладу. Не дивлячись на те, що більшість типів і видів перекладацьких трансформацій уже досліджувалась в багатьох перекладознавчих працях в сучасному перекладознавстві інтерес до різних аспектів міжмовних трансформацій не зменшується, а щодо окремих з них навіть зростає.

Попри те, що на даний момент існує велика кількість дослідницьких матеріалів по лексичних та граматичних структурах текстів різного стилю, таких вчених як Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, І.В. Корунець та ін., функціональний аспект вивчення особливостей перекладу юридичних текстів залишається недостатньо розглянутим [3, 5, 6, 11].

Термін “трансформація” у перекладознавстві використовується для того, щоб показати відносини між вихідними й кінцевими мовними виразами, заміни, які відбуваються в процесі перекладу однієї форми вираження іншою. Таким чином, описувані нижче операції (перекладацькі трансформації) є власне кажучи міжмовними операціями “перевираження” змісту.

Трансформація, як основа більшості прийомів перекладу, полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі.

Існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій (далі ПТ) запропонованих різними авторами. Розглянемо деякі з них.

Л.К. Латишев дає класифікацію ПТ за характером відхилення від міжмовних відповідностей, в якій всі ПТ підрозділяються на:

- 1) Морфологічні – заміна однієї частини мови іншою або декількома іншими;
- 2) Синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень. Зміна синтаксичних функцій в процесі перекладу супроводжується перебудовою синтаксичних конструкцій: перетворення одного типу підрядного речення в інший. До синтаксичних трансформацій відноситься також заміна пасивної конструкції активною;
- 3) Лексичні – відхилення від прямих словникових відповідників;
- 4) Семантичні – здійснюються на основі різних причинно-наслідкових зв'язків, які існують між елементами описаних ситуацій;
- 5) Граматичні – перебудова структури речення в процесі перекладу у відповідності з нормами мови перекладу
- 6) Змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні [7].

У класифікації Л.С Бархударова ПТ розрізняються за формальними ознаками: перестановки, додавання, заміни, опущення [1]. Л.С. Бархударов підкреслює, що подібний поділ є приблизним і умовним.

А.Д. Швейцар в своїй праці «Переклад і лінгвістика» пропонує вирізняти в процесі перекладу граматичні трансформації, лексико-семантичне перефразування та ситуативні перетворення [12].

В. Н. Комісаров стверджує, що трансформаційний переклад полягає в передачі значення безеквівалентної одиниці за допомогою однієї з граматичних трансформацій, які наряду з лексичними трансформаціями застосовуються при описі процесу перекладу [4: 151].

«В залежності від характеру одиниць іноземної мови, які розглядаються як початкові в операції перетворення, перекладацькі трансформації поділяються на лексичні та граматичні. Крім того, існують також комплексні лексико-граматичні трансформації (конкретизація, генералізація та розвиток значення вихідної одиниці відповідно до змісту), де перетворення одночасно торкаються лексичних і граматичних одиниць оригіналу, або ж здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки» [4: 172].

Як бачимо, існують різні точки зору із приводу поділу трансформацій на види, але більшість авторів сходяться в одному, що основні види трансформацій – це граматичні й лексичні. У свою чергу, ці трансформації діляться на підвиди.

Трансформації можуть сполучатися одна з одною, набуваючи характеру складних комплексних трансформацій. Наприклад, З.Д. Львівська вважає, що між різними типами трансформацій немає глухої стіни, одні й ті ж трансформації можна віднести до різних типів [8].

У лексичних системах англійської й української мов спостерігаються розбіжності, які проявляються в типі значеннєвої структури слова. Будь-яке слово, тобто лексична одиниця – це частина лексичної системи мови. Цим пояснюється своєрідність семантичної структури слів у різних мовах. Тому суть лексичних трансформацій складається в "заміні окремих лексичних одиниць (слів і сталих словосполучень) мови джерела лексичними одиницями цільової мови, які не є їх словниковими еквівалентами й які мають інше значення, ніж передані ними в перекладі одиниці мови джерела" [1].

Основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу, включають наступні перекладацькі прийоми: перекладацьке транскрибування та транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію) [4:172-173].

За словами Я. І. Рецкера граматичні трансформації полягають в перебудові речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Трансформація може бути повною або ж частковою. Загалом, коли замінюються головні члени речення відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються другорядні члени речення, то відбувається часткова трансформація. Окрім заміни членів речення можуть замінюватись і частини мови [9:80].

До найбільш поширених трансформацій В.Н. Комісаров відносить: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови, члена речення [4: 172-173].

Карабан В.І. під граматичною перекладацькою трансформацією розуміє зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення. Розрізняє п'ять основних видів граматичних трансформацій: пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація.

Граматичні, так само як і лексичні трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів чи навпаки опущення яких-небудь елементів. Тому опущення і доповнення часто сполучаються з іншими видами граматичних трансформацій, найчастіше з заміною частин мови. Введення додаткових слів обумовлюється рядом причин: розходженнями в структурі речення і тим, що більш стислі англійські речення вимагають в українській мові більш розгорнутого вираження думки. Відсутність відповідного слова чи відповідного лексико-семантичного варіанта даного слова теж є причиною введення додаткових слів при перекладі.

Встановлення фундаментальних концептуальних засад перекладу ТМУ сприяє розвитку перекладознавства, зокрема з'ясуванню принципів встановлення еквівалентності та адекватності перекладу, врахуванню у перекладі комунікативної ситуації, застосуванню перекладацьких трансформацій для подолання відмінності мовних норм, визначенню засобів передачі лексичних одиниць оригіналу у перекладі. Виявлення механізмів формування концептуально-прагматичного змісту ТМУ та причин варіативності викладу інформації є внеском у розробку питань про взаємодію концептуального та комунікативного значень мовних структур у процесі їхньої актуалізації, а також зумовлює вибір методу перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бархударов Л.С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*. М., «Международные отношения», 1975. – 190с.
2. Виноградов В.С. *Перевод*. – М., 2004.
3. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми* / В. І. Карабан. - Вінниця : Нова книга, 2002. - 564 с.
4. Комиссаров В.Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1990. - 253 с.
5. Корунець І.В. *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник*. –Вінниця: Нова Книга, 2001 - 448 с.
6. Корунець І. В. *Вступ до перекладознавства. Підручник*. – Вінниця: Нова Книга, 2008 – 512 с.
7. Латышев Л.К. *Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения*. – М.: Международные отношения, 1981 – 248с.
8. Львовская З.Д. *Теоретические проблемы перевода (на материале испанского языка)* / З.Д. Львовская. М.: Высш. школа, 1985. - 232 с.
9. Рецкер Я.И. *Теория перевода и переводческая практика*. – М.: Международные отношения, - 1974. – 216с.
10. Рецкер Я.И. *Что же такое лексические трансформации?* "Тетради переводчика" №17, М.: Международные отношения, 1980, с.72-84.
11. Черноватий Л. М. *Переклад англomовної економічної літератури. Економіка США*./ В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук : Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти [Текст] / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук – Вінниця, НОВА КНИГА, 2007. – 416 с.
12. Швейцар А.Д. *Перевод и лингвистика*. – М.: Воениздат, 1973.
13. Швейцар А.Д. *Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты* – М.: Наука. 1988. – 215с.